

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-8>

УДК 651:004

Лаба О.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІСТОРИОГРАФІЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Охарактеризовано основні напрямки розвитку наукових досліджень сфери електронного діловодства в Україні у 1991-2018 роках. Обґрунтовано вибір часових меж дослідження. Виокремлено п'ять основних періодів в історіографії електронної діловодної й документознавчої тематики в межах означеного проміжку часу. Виявлено основні ознаки кожного періоду, названо провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, проаналізовано основні підходи їхніх досліджень, що мали вирішальний вплив на розвиток і становлення наукової думки сфери електронного діловодства в Україні. Описані наукові дослідження щодо дотичних до електронного діловодства проблем, зокрема щодо електронного документознавства, електронного документообігу, електронних документів, автоматизації діловодних процесів, впровадження інформаційних технологій у діловодство тощо.

Ключові слова: електронне діловодство, електронний документообіг, історіографія, електронний документ, інформаційні технології.

Laba Oksana

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

THE HISTORIOGRAPHY OF THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC RECORDS MANAGEMENT IN UKRAINE

Summary. The main directions of the development of the scientific researches in the sphere of electronic records management in Ukraine in 1991-2018 have been characterized. The choice of time limits of the research is substantiated. There are five main periods in the historiography of electronic records management and electronic documentation studies within the specified time interval singled out, in particular the post-Soviet period, the period of automated records keeping, the period of electronic document flow, the period of electronic records management, and the period of European integration in the electronic records management. The main features of each period are identified, the leading national and foreign scientists are named, and the main approaches of their researches are analyzed, which had a decisive influence on the development and formation of scientific thought in the sphere of electronic records management in Ukraine. The scientific researches of the related problems to the electronic records management, particularly electronic document flow, electronic documents, the automation of records keeping processes, and the implementation of information technologies in the office work are described. The interrelation of the mentioned concepts with electronic records management is found out, their influence on the formation of the scientific basis of the electronic records management is characterized. The main institutions governing electronic records management in Ukraine were named. It was concluded that the direction of the vector of scientific thought was determined by the influence of regulatory and legal documents, as well as the development of information technologies and their implementation in the records keeping processes, which required the intensification of scientific research in this field.

Keywords: electronic records management, electronic document flow, historiography, electronic document, information technologies.

Постановка проблеми. Діловодство сучасності й найближчого майбутнього неможливо уявити без використання інформаційних технологій для автоматизації процесів документування управлінської інформації й організування роботи зі службовими документами, що дає підстави стверджувати про зародження і становлення електронного діловодства в Україні. Природно, що інформатизація українського суспільства актуалізувала наукові розвідки, в тому числі й щодо використання інформаційних технологій у діловодних процесах, що реалізується шляхом впровадження електронного діловодства й документообігу в організаціях України. Тому систематизація знань щодо основних векторів наукових досліджень електронної діловодної сфери є актуальним питанням сьогодення.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991-2018 роки. Вибір нижньої межі пов'язаний

із такими ключовими подіями як, з одного боку, здобуття Україною незалежності, що призвело до необхідності формування власних нормативно-правових та науково-методичних розробок, в тому числі й у діловодній сфері. З іншого боку, у 90-их роках ХХ століття з'являються персональні ЕОМ, які активно впроваджуються у діяльність організацій, в тому числі й з метою автоматизації діловодних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Електронна проблематика діловодної сфери й документознавства загалом часто стає предметом дослідження вітчизняних науковців. Так, витоки електронного документознавства як нового наукового напрямку аналізував Ю. Ковтанюк [7], історіографію питання комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання досліджувала Ю. Чернятинська [22], наукове підґрунтя еволюції систем електронного

документообігу підприємств вивчали Т. Лугова, О. Акімов [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість наукових публікацій щодо електронної проблематики загалом й історіографії цього питання, зокрема, розвиток наукової думки щодо електронного діловодства як явища комплексного в означений період не був виявлений в опрацьованих нами джерелах.

Мета статті. Метою статті є аналіз основних напрямів розвитку наукових досліджень сфери електронного діловодства в Україні в 1991-2018 роках, виокремлення основних періодів в історіографії питання на означеному часовому проміжку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історіографії наукової думки сфери електронного діловодства 1991-2018 років можна виділити такі основні періоди:

- 1) 1991-1995 роки – пострадянський період;
- 2) 1996-2003 роки – період автоматизованого діловодства;
- 3) 2004-2013 роки – період електронного документообігу;
- 4) 2014-2016 – період електронного діловодства;
- 5) 2017 – і до сьогодні – євроінтеграційний період електронного діловодства.

Вихід України зі складу Радянського Союзу дав початок формуванню власних наукових підходів, в тому числі й у діловодстві. Перша половина 90-их років характеризується переважним використанням наукового доробку СРСР в українському діловодстві. В той же час, комп'ютерна техніка стає дедалі доступнішою, однак економічна ситуація в Україні не дозволяла впроваджувати її у діяльність організацій так активно, як це відбувалося в інших країнах світу. За таких умов необхідність наукових досліджень відчувається особливо гостро.

Аналіз наукових праць сфери автоматизації діловодних процесів початку 90-их років ХХ століття свідчить про те, що окреслена проблематика не була пріоритетним напрямом досліджень в Україні, що зумовлено, скоріш за все, необхідністю фундаментальних досліджень, які дали початок виокремленню нових напрямів у структурі документознавства й діловодства, зокрема, електронного. Результатами таких базових досліджень стали праці С. Кулешова, М. Слободяника, Г. Швецової-Водки, Н. Кушнарєнко та інших видатних науковців. В той же час, перша половина 90-их років ХХ століття характеризується значною кількістю наукових праць у сфері захисту інформації в інформаційних системах. У 7-му випуску бібліографічно-інформаційного бюлетеня «Електронний документ та електронний документообіг» [5] одним з найбільших розділів є захист інформації, який містить бібліографічні дані близько ста праць, з них 76 опубліковані до 1995 року. Це свідчить про те, що розробка наукового підґрунтя захисту інформації передувала науковим дослідженням щодо проектування та впровадження інформаційних систем для автоматизації діловодства й документообігу. Використання наукового доробку діловодної сфери СРСР та активне дослідження проблем захисту інформації було основними

ознаками пострадянського періоду в історіографії розвитку електронного діловодства.

Пожвавлення наукової думки як в Україні, так і в інших країнах пострадянського простору щодо автоматизації діловодних процесів спостерігається у другій половині 90-их років ХХ століття. Це було зумовлено перейняттям передового досвіду західних країн у сфері автоматизації й інформатизації, а також прийняттям низки нормативно-правових актів в Україні, які визначали інформатизацію суспільства пріоритетним напрямком розвитку інформаційної інфраструктури України й цим активізували наукові розвідки цієї сфери. Ці фактори дали початок другому періоду в історіографії розвитку електронного діловодства – періоду автоматизованого діловодства, основною ознакою якого можна вважати дослідження стану впровадження інформаційних технологій у діловодні процеси з метою їхньої автоматизації з використанням документів в електронній формі. Проблеми автоматизації діловодства й документообігу досліджують А. Маньковський [14], О. Загорецька [6], перші праці яких щодо комп'ютерного діловодства й систем комп'ютерного діловодства з'являються у 1997-2001 роках.

Починаючи з 2000 року, спостерігається значне поживлення наукової дискусії щодо визначення поняття та юридичного статусу електронного документа (далі – ЕД), дедалі частіше об'єктами наукових досліджень стають електронне діловодство та документообіг. Значну увагу проблемам ЕД, електронного документознавства та діловодства присвятив у своїх публікаціях С. Кулешов, який одним з перших наголосив на відмінностях у трактуванні поняття ЕД в інформатиці й документознавстві [12, с. 54] й сформулював визначення ЕД як запису інформації в комп'ютерній системі, яка відповідає конкретній номінальній чи жанровій характеристиці документа [12, с. 56]. Наукові розвідки електронної діловодної сфери були продовжені науковцем, підтвердженням чому є низка публікацій у наукових збірниках, зокрема, «Архіви України» у 2004 році, у якій автор чи не першим декларує поняття електронного діловодства й систем електронного діловодства [10, с. 50]. Проблеми та завдання впровадження електронного діловодства одним із перших описує В. Шейко [23]. Ці наукові дослідження можна вважати базовими для електронної діловодної сфери, саме вони створили передумови до виокремлення третього періоду – електронного.

З 2003 року, який був ознаменований прийняттям Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», напрям вектора наукових досліджень був змінений від автоматизації діловодних процесів до електронного документообігу. Урегулювання на законодавчому рівні ключових електронних дефініцій діловодної сфери слугувало певній систематизації знань щодо використання електронних документів з набором обов'язкових реквізитів, в тому числі й електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП), забезпечення цілісності й автентичності таких документів, впровадження систем електронного документообігу в діяльності організацій тощо.

В той же час, спостерігається зниження наукового інтересу до електронного діловодства, однією з можливих причин чого є підміна поняття «електронний документообіг» та «електронне діловодство». Цей період характеризується актуалізацією наукових розвідок сфери електронного документообігу, свідченням чого є стрімке зростання кількості публікацій цієї тематики.

Концептуальні підходи до організації електронного документообігу представлені в працях Г. Асеева [1; 2], Г. Перехрест [17] та С. Сельченко-ва [20] класифікували системи автоматизації діловодства й електронного документообігу, В. Рудюк [19] та М. Цивін [21] переймали зарубіжний досвід впровадження електронного документообігу й становлення його термінологічного апарату.

Не можна залишити поза увагою творчій доробок нового покоління науковців – дослідників електронної проблематики 2012-2013 років. Концептуальними на сьогодні можна вважати праці Ю. Ковтанюка щодо виокремлення нового наукового напрямку у структурі документознавства – електронного документознавства [8], що є науковим підґрунтям й методологічною основою для розвитку електронного діловодства як сфери його практичної реалізації. С. Кулешов назвав діловодство сферою практичної роботи зі службовими документами у структурі документознавства, й обґрунтував спільність об'єкта їхніх досліджень [11, с. 55]. Такий підхід є актуальним і для електронної сфери, тому об'єкт дослідження електронного документознавства, визначений Ю. Ковтанюком як електронна документація [8, с. 79–80], що включає службові документи з електронним носієм інформації, буде використовуватися і в електронному діловодстві. Важливе значення для розвитку електронної діловодної сфери мали наукові дослідження А. Мелашенка, у яких висвітлені проблеми еволюції діловодства й використання електронних документів [16]. Крім того, у 2013 році вийшла у світ монографія А. Мелашенко та О. Скарлат під назвою «Електронне діловодство», у якій автори трактують означене поняття як формалізацію вимог до повного життєвого циклу електронного документа, тобто до вимог електронного документообігу додається формалізація архівного зберігання електронного документа [15, с. 36], підготовка до якого розпочинається з моменту його створення. Такий підхід можна вважати концептуальним щодо подальшого розвитку електронного діловодства як науково-практичної сфери, тісно пов'язаної, але не тотожної з електронним документообігом.

Інтенсивні наукові розвідки сфери електронного документообігу періоду 2003-2013 років сформувавши чітке усвідомлення того, що електронні процеси в організаціях виходять за межі електронного документообігу, так як документи з електронним носієм, що створюються в організаціях, не обмежуються організаційно-розпорядчими, найбільше йому (електронному документообігу) притаманними, а й включають документи спеціального діловодства. Більше того, електронний документообіг, хоча і передбачає зберігання ЕД, однак створення архівів ЕД рекомендовано покладати на посередника, зокрема, на архівну установу, яка сприятиме дотриманню вимог щодо архівного зберігання ЕД. Особливо акту-

альною є ця проблема для документів тривалого та постійного зберігання. Це стало початком нового періоду – періоду електронного діловодства, яке охоплює окреслені проблеми.

Наукові розробки електронної тематики лягли в основу низки нормативно-правових документів щодо унормування процесів, пов'язаних зі створенням та використанням ЕД, а також їх підготовки до передавання на архівне зберігання, які були затверджені 11 листопада 2014 року наказом Міністерства юстиції України № 1886/5 «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання» [18]. Саме ця подія й ознаменувала початок етапу електронного діловодства, оскільки затверджені нормативні документи відображали концепцію підготовки документів до архівного зберігання з моменту їх створення у контексті вирішення питань найменування файлів ЕД та електронних об'єктових документів, вибору формату даних ЕД постійного та тривалого зберігання тощо на етапі їх створення з метою уніфікації підходів до їх архівного зберігання. В той же час, нормативно-правове регулювання цього періоду не виходить за межі організаційно-розпорядчих документів.

Проблематика наукових досліджень 2014-2017 років свідчить про те, що найактуальнішими питаннями означеного періоду є архівне зберігання ЕД та документів в електронній формі (праці Ю. Чернятинської [22]), а також особливості використання систем електронного документообігу в спеціальному діловодстві окремих галузей (транспортної у статтях К. Корнійчука [9] тощо), що ще раз підтверджує основні ознаки періоду електронного діловодства.

Активна розробка нормативно-правових документів та методичних матеріалів сфери електронного діловодства в означений період зумовлює активізацію впровадження інформаційних автоматизованих систем в організаціях різного рівня й форм власності, зокрема, системи електронної взаємодії органів виконавчої влади та інтеграцію до неї інших державних установ, інтенсифікацію надання електронних адміністративних послуг тощо. Означені передумови актуалізують наукову дискусію з приводу нової проблеми сфери електронного діловодства – проблеми електронної ідентифікації. Базові поняття електронної ідентифікації досліджували Ю. Горбенко та Ю. Гончарова [3], аналіз сучасної нормативно-правової бази електронної ідентифікації та автентифікації здійснював В. Грицюк [4]. В той же час, відбувається дослідження кращих світових традицій впровадження електронного урядування та використання засобів електронної ідентифікації, здійснюється поступова імплементація передового досвіду зарубіжних країн у вітчизняну практику електронної ідентифікації, в тому числі й з використанням ЕЦП, що нерозривно пов'язано з впровадженням електронного діловодства в Україні.

У 2017 році відбувається низка доленосних змін у нормативно-правовому регулюванні електронної діловодної сфери, що зумовлює початок нового євроінтеграційного періоду електронного діловодства, зокрема, були внесені зміни до наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації

Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису», які мають на меті приведення до єдиного знаменника підходів до організації електронного документообігу в межах країни та для транскордонного співробітництва, відбувається прийняття Закону України «Про електронні довірчі послуги», який скасовує дію Закону України «Про електронний цифровий підпис», а також низки інших нормативно-правових актів й відображає імплементацію європейських традицій в українську ділову сферу, що ще раз підтверджує євроінтеграційний курс України й визначає напрям вектора перспективних наукових досліджень.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Як бачимо, вектор еволюції наукової думки електронної діловодної сфери визначався, в першу чергу, впливом нормативно-правового

регулювання, а також розвитком інформаційних технологій, що вимагало активізації наукових розвідок цієї галузі. З метою ефективного формування інформаційного суспільства та впровадження електронного діловодства як однієї зі складових інформатизації сьогодні функціонують такі установи як Державне агентство з питань електронного урядування України, Міністерство юстиції України, Міністерство інформаційної політики України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Комітет з питань інформатизації та зв'язку Верховної Ради України тощо. Діяльність цих інституцій визначає основні тенденції й напрями наукових досліджень електронної діловодної сфери в Україні, а прийняті чи затверджені нормативно-правові документи щодо електронного діловодства базуються на результатах проведених наукових розвідок українських дослідників.

Список літератури:

1. Асеев Г.Г. Методологія автоматизації діловодства : документи. *Вісник Книжкової палати*. 2004. № 11. С. 23–26.
2. Асеев Г.Г. Методологія електронного документообігу: підсистеми автоматизації діловодства і статичні архіви документів. *Вісник Книжкової палати*. 2005. № 3. С. 24–27.
3. Горбенко Ю., Гончарова Ю. Електронна ідентифікація: поняття, визначення, вимоги. *Радиотехніка*. 2014. Вып. 176. С. 138–144. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rvmnts_2014_176_21.pdf (дата звернення: 30.04.2019).
4. Грицюк В. та ін. Аналіз сучасної нормативно-правової бази у сфері електронної ідентифікації та автентифікації користувачів існуючих та перспективних інформаційних систем. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2017. № 3. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvds_2017_3_12 (дата звернення: 30.04.2019).
5. Електронний документ та електронний документообіг. Матеріали до бібліографії: Бюлетень Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. 2003. № 7. URL: <https://archives.gov.ua/Publicat/Pointers/pointers.php> (дата звернення: 30.04.2019).
6. Загорецька О.М. Сучасні проблеми організації діловодства в міністерствах та державних комітетах України. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1998. Т. 3. С. 80–82.
7. Ковтанюк Ю.С. Витоки електронного документознавства як наукового напрямку документознавства. *Архіви України*. 2011. № 2–3(273). С. 14–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2011_2-3_2 (дата звернення: 30.04.2019).
8. Ковтанюк Ю.С. Теоретичні засади електронного документознавства як спеціального наукового напрямку в документознавстві. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2011. Т. 19, кн. 1. С. 78–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_1_10 (дата звернення: 30.04.2019).
9. Корнійчук К. Система електронного документообігу e-freight та її використання в транспортній галузі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 51–54. URL: journals.uran.ua/bdi/article/download/150371/149501 (дата звернення: 30.04.2019).
10. Кулешов С.Г. Електронний документ у системі сучасного діловодства. *Архіви України*. Київ, 2004. № 4/6. С. 50–53.
11. Кулешов С.Г. Загальне документознавство. Київ : Києво-Могилянська академія, 2012. 123 с.
12. Кулешов С.Г. О понятии «электронный документ». *Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив : докл. и сообщ. на шестой междунар. науч.-практ. конф.* (Москва, 24-25 ноября 1999 г.). Москва, 2000. С. 54–57.
13. Лугова Т.А., Акімов О.С. Еволюція систем електронного документообігу підприємств. 2013. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bdi_2013_1_5.pdf (дата звернення: 30.04.2019).
14. Маньковський А.Л. Спеціалізовані системи автоматизації діловодства і документообігу. *Студії з арх. справи та документознавства*. Київ, 2002. Т. 8. С. 142–146.
15. Мелашенко А.О., Скарлат О.С. Електронне діловодство : монографія. Київ : Наукова думка, 2013. 138 с.
16. Мелашенко А.О., Скарлат О.С. Модель еволюції діловодства. *Компьютерная математика*. 2013. Вып. 1. С. 20–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Koma_2013_1_4 (дата звернення: 30.04.2019).
17. Перехрест Г. Впровадження електронного документообігу: критерії відбору. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2007. № 5. С. 20–25.
18. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства юстиції України № 1886/5 від 11.11.2014; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11.11.2014 № 1421/26198. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14> (дата звернення: 29.08.2018).
19. Рудюк В.В. Впровадження електронного документообігу: досвід Німеччини. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2008. № 6. С. 31–36.
20. Сельченкова С. Автоматизовані системи управління документами. Функціональні можливості систем, що забезпечують електронний документообіг. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2008. № 9. 38–43.
21. Цивін М.Н. Термінологічні проблеми вивчення дисципліни «Електронний документообіг». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія: науковий журнал*. Київ, 2010. № 1. С. 7–11.

22. Чернятинська Ю.Г. Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання. *Архіви України*. 2018. Вип. 1(312). С. 88–102. URL: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2018/4.pdf (дата звернення: 29.04.2019).
23. Шейко В. Електронне діловодство в Україні: проблеми та завдання впровадження. *Вісник Книжкової палати*. 1999. № 1. С. 17–19.

References:

1. Aseev H.H. (2004). Metodolohiia avtomatyzatsii dilovodstva: dokumenty. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, vol. 11, pp. 23–26.
2. Aseev H.H. (2005). Metodolohiia elektronnoho dokumentoobihu: pidsystemy avtomatyzatsii dilovodstva i statychni arkhivy dokumentiv. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, vol. 3, pp. 24–27.
3. Horbenko Yu., Honcharova Yu. (2014). Elektronna identyfikatsiia: Poniattia, vyznachennia, vymohy. *Radyotekhnika*, vol. 176, pp. 138–144. Retrieved April 30, 2019, from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rvmnts_2014_176_21.pdf
4. Hrytsiuk V. et al. (2017). Analiz suchasnoi normatyvno-pravovoi bazy u sferi elektronnoi identyfikatsii ta avtyfikatsii korystuvachiv isnuiochykh ta perspektyvnykh informatsiinykh system. *Zbirnyk Naukovykh Prats Tsentru Voienno-stratehichnykh Doslidzhen Natsionalnoho Universytetu Oborony Ukrainy Imeni Ivana Cherniakhovskoho*, vol. 3, pp. 57–61. Retrieved April 30, 2019, from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2017_3_12
5. Elektronnyi dokument ta elektronnyi dokumentoobih. Materialy do bibliohrafii: Biuletен Haluzevoho tsentru naukovo-tekhnichnoi informatsii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. (2003). Vol. 7. Retrieved April 30, 2019, from: <https://archives.gov.ua/Publicat/Pointers/pointers.php>
6. Zahoretska O.M. (1998). Suchasni problemy orhanizatsii dilovodstva v ministerstvakh ta derzhavnykh komitetakh Ukrainy. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. Kyiv, vol. 3, pp. 80–82.
7. Kovtaniuk Yu.S. (2011). Vytoky elektronnoho dokumentoznavstva yak naukovoho napriamu dokumentoznavstva. *Arkhivy Ukrainy*, vol. 2–3(273), pp. 14–36. Retrieved April 30, 2019, from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2011_2-3_2
8. Kovtaniuk Yu.S. (2011). Teoretychni zasady elektronnoho dokumentoznavstva yak spetsialnoho naukovoho napriamu v dokumentoznavstvi. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, vol. 19, book 1, pp. 78–89. Retrieved April 30, 2019, from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_1_10
9. Kornichuk K. (2018). Systema elektronnoho dokumentoobihu e-freight ta yii vykorystannia v transportnii haluzi. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, vol. 2, pp. 51–54. Retrieved April 30, 2019, from: journals.urau.ua/bdi/article/download/150371/149501
10. Kuleshov S.H. (2004). Elektronnyi dokument u systemi suchasnoho dilovodstva. *Arkhivy Ukrainy*. Kyiv, vol. 4/6, pp. 50–53.
11. Kuleshov S.H. (2012). Zahalne dokumentoznavstvo. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 123 p.
12. Kuleshov S.G. (2000). O ponjatii «jelektronnyj dokument». *Dokumentacija v informacionnom obshchestve: jelektronnoe deloproizvodstvo i jelektronnyj arhiv* : dokl. i soobshh. na shestoj mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Moskva, Nov. 24-25, 1999), pp. 54–57.
13. Luhova T.A., Akimov O.Ye. (2013). Evoliutsiia system elektronnoho dokumentoobihu pidpriemstv. Retrieved April 30, 2019, from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bdi_2013_1_5.pdf
14. Mankovskiy A.L. (2002). Spetsializovani systemy avtomatyzatsii dilovodstva i dokumentoobihu. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. Kyiv, vol. 8, pp. 142–146.
15. Melashchenko A.O., Skarlat O.S. (2013). Elektronne dilovodstvo : monohrafiia. Kyiv : Naukova dumka, 138 p.
16. Melashchenko A.O., Skarlat O.S. (2013). Model evoliutsii dilovodstva. *Kompiuternaia matematika*, vol. 1, pp. 20-27. Retrieved April 30, 2019, from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Koma_2013_1_4
17. Perekhrest H. (2007). Vprovadzhenia elektronnoho dokumentoobihu: kryterii vidboru. *Dovidnyk sekretaria ta ofis-menedzhera*, vol. 5, pp. 20–25.
18. Pro zatverdzhennia Poriadku roboty z elektronnyimi dokumentamy u dilovodstvi ta yikh pidhotovky do peredavannia na arkhivne zberihannia (2014) : nakaz Ministerstva yustytisii Ukrainy № 1886/5, Nov. 11, 2014. Retrieved April 30, 2019, from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>
19. Rudiuk V.V. (2008). Vprovadzhenia elektronnoho dokumentoobihu: dosvid Nimechchyny. *Dovidnyk sekretaria ta ofis-menedzhera*, vol. 6, pp. 31–36.
20. Selchenkova S. (2008). Avtomatyzovani systemy upravlinnia dokumentamy. Funktsionalni mozhlyvosti system, shcho zabezpechuiut elektronnyi dokumentoobih. *Dovidnyk sekretaria ta ofis-menedzhera*, vol. 9, pp. 38–43.
21. Tsyvin M.N. (2010). Terminolohichni problemy vyvchennia dystsypliny «Elektronnyi dokumentoobih». *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia: naukovyi zhurnal*. Kyiv, vol. 1, pp. 7–11.
22. Cherniatynska Yu.H. (2018). Komplektuvannia arkhiviv dokumentamy v elektronnii formi ta yikh zberihannia: istoriografiiia pytannia. *Arkhivy Ukrainy*, vol. 1(312), pp. 88–102. Retrieved April 30, 2019, from: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2018/4.pdf
23. Sheiko V. (1999). Elektronne dilovodstvo v Ukraini: problemy ta zavdannia vprovadzhenia. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, vol. 1, pp. 17–19.